

Globalisierung der Kirchen. Der Ökumenische Rat der Kirchen und die Entdeckung der Dritten Welt in den 1960er und 1970er Jahren. Hrsg.: Kunter, Katharina – Schilling, Annegreth.

Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2014. (Arbeiten zur Kirchlichen Zeitgeschichte. Reihe B: Darstellungen 58.) 379 Seiten.

Az egyházak ma a legfontosabb globális szereplők közé tartoznak, mert bár elsősorban helyi szinteken működnek, ugyanakkor transznacionálisan is össze vannak kötve. Az Egyházak Világtanácsa (WCC) tekinthető a nem római katolikus kereszténység legkiemelkedőbb nemzetközi fórumának, de a WCC csak az 1960-as és 1970-es évek folyamán fejlődött valódi globális és polgári jellegű szervezetté. Az Egyházak Világtanácsának 1948-as megalapítása főként európai és észak-amerikai egyházak kezdeményezésére történt, hogy majd a dekolonizációs és Nyugattól való egyre nagyobb elfordulás következtében egyre inkább a harmadik világ képviselői vegyék kezükbe az ökumenikus ügyeknek az előrevitelét. Az így beinduló, de már egyházi szinteken is megmutatkozó globalizáció nem csak pozitív hatásokat eredményezett az Afrikából, Ázsiából és Latin-Amerikából egyre nagyobb számban érkező WCC képviselők köreiben. Az e kötetben bemutatott nemzetközi megközelítések szemléltetően bizonyítják úgy világtörténeti, mint teológiai szempontból, hogy a létrejött érdekellentétek új és régi törésvonalak mentén keletkeztek, és igencsak próbára tették az ökumenizmus gondolatát. Közben megváltoztak a nemzetközi egyházi együttműködési feltételek is. A vezetőség ártértékelt koordinátáit, s immár az emberi jogok iránt való elkötelezettség, a harmadik világgal kapcsolatos fejlesztések, az elnyomás elleni felszabadító harc segítése és a rasszizmus elleni küzdelem jelentették az újabb stratégiai célokat. A szerzők egyik mérvadó felismerése, hogy ez a fajta globalizációs irányvonal hosszú távon elvezetett a WCC nyugati arculatának átforgatásához majd elvesztéséhez, ami egyben a globális protestantizmus intézményes kudarcaként is értelmezhető.

A globalizáció fogalma gyakran használatos manapság a médiában és a tudományban, de mindeddig ezt nem feltétlenül hozták összefüggésbe a történelmi egyházakkal, mintha ők érintetlenek maradtak volna e modern folyamatokban. Mindez nagyjából a történeti kutatásra is érvényes volt, hiszen a nagy keresztény egyházak kapcsán a globalizáció hatásait meglehetősen lényegtelen jelenségként kezelték az eddigiek folyamán. Különösképpen érvényes ez az állítás a németországi egyháztörténeti jelenkor-kutatás területén, mert a különféle működő intézmények gyenge összeköttetésben állnak egymással. Részben ezzel magyarázható, hogy mindeddig kevés nyilvános eredmény született a különféle egyházak globalizációjáról a nemzetközi ökumenikus hálózatok 20. századi kontextusában. Ezért is meglepő a Katharina Kunter és Annegreth Schilling által szerkesztett sokrétű antológia, amely pontosan a fent említett témakört célozza meg. Az általuk összegyűjtött szövegek azt bizonyítják, hogy a protestáns egyházak már az 1950-es évek óta elindultak a globalizáció irányába, mármint az ökumenikus kötelezettségvállalás és a hozzá kapcsolódó globális egyházi, politikai és társadalmi nézetek alapján

tudatosan vállalták az ezzel az áramlattal való szembenézést, beleértve a tényleges megvalósítást is. Ugyanez a tendencia jelen volt a katolikus egyházban is, de ott másként valósult meg, ami nem tárgya e kötetnek. Az 1960-as években végbemenő globális társadalmi és forradalmi megmozdulások a történelmi egyházakat is megrázták.

A kiadók a bevezetőben a következő célokat jelölik ki maguknak: a jelenlegi kutatások párbeszédének és az 1960-as és 1970-es évek egyháztörténetének globális meg nemzetközi szempontból való kiegészítése valamint a keresztény egyházak globális szereplőkként való beágyazása, mivel a globalizáció kapcsán a 20. század második felében eddig főként csak futólag voltak érintve. Már magának a bevezetőnek is van egy komoly szintetizáló jellege, hiszen jelentős egyházpolitikai és más tényállásokat közvetít, továbbá a szerkesztőnők négy-négy tanulmánya három tematikus egységbe van rendezve. Ezek után egy tanulságos függelék következik, mely meglepő statisztikai felméréseket tartalmaz az Egyházak Világtanácsába belépő tagokra vonatkozóan, valamint egyedülálló körképet nyújt az ökumenikus mozgalom egyes kiemelkedő személyeinek életrajzi adatairól és teljesítményeiről.

A gyűjtőkötet első tematikai csoportja a következő irányelv köré rendezhető: a világháború utáni ökumenizmustól a nemzetközi közösségig. Ide tartozik Andrew Chandlers munkája *Az alapítóatyák és az Új Jövőkép. Az Egyházak Világtanácsa, 1948–1958* címmel, ahol az ökumenikus ébredés és a WCC kialakulásának története képlekenyen időkeretek között van ábrázolva, minden kezdeti eufóriájával egyetemben. Az események ilyen szintű és stílusú bemutatása azért is meglepő, mert mai szemmel szinte hihetetlennek tűnik, hogy mindezek a folyamatok már az 1950-es években beindultak. Időrendi szempontból Chandlers érveit csatlakozik a következő munka, melyet Annegreth Schilling írt *1968 és az ökumenikus mozgalom. A WCC Közgyűlése Uppsalában, mint egy új korszak kezdete?* címmel. Schilling az 1968-as évnek kulcsfontosságot tulajdonít, mivel ekkor volt a WCC Közgyűlésének negyedik találkozója és rákérdez arra, hogy vajon nem Uppsala volt-e a mérőöldkő és egyúttal a fordulópont a WCC történelmében. Sőt odáig megy, hogy a 90. oldalon ezt a momentumot az egyházak 1968-aként értékeli. Válaszként a szerző megállapítja, hogy az Uppsalában ülésező Közgyűlés alapjában véve nem sok új dologról tárgyalt és az ezek után következő programszintű és szerkezeti változásoknak inkább szelepeként, mint kiváltó oka működött, melyek az ökumenikus munkában már az 1960-as évek elejétől jelen voltak. Szerinte valójában ez által történt meg a fokozatos egyházi irányváltás.

Schilling munkáját jól kiegészíti Nicolai Hannig esszéje, hiszen ő egy teljesen más szemszögből közelíti meg az eseményeket, azt vizsgálva, hogy melyek voltak az uppsalai Közgyűlés mediális kihatásai. „Íme... Minden dolgok újak. Uppsala 1968-ban és a filmesített ökumené”. A szerző főként azt vizsgálja, hogy vajon miért lett az Uppsalában összejött Közgyűlés egy teljesen új korszak szimbóluma. Hannig nem is annyira a tartalmi vetületekre összpontosít, hanem inkább a gyűlés újszerűségére és a széles körben ható mediális közvetítés látványos következményeire. A gyűjtőkötet első tematikai csoportjának utolsó vizsgálódása Stephen Brown szerzeménye, aki az ökumenikus mozgalom egyik úttörőjéről és

vezéregyéniségéről, Ernst Lange teológusról ír (*A globalizáció és az egyházak egysége. A német teológus Ernst Lange ökumenikus utópiája.*) Brown elsősorban Lange egy bizonyos teológiai vitához kötődő értelmezését szemlélteti, mivel szerinte ez hosszú ideig meghatározta a német hittudós későbbi munkásságát is. John Meyendorff ortodox teológus és José Míguez Bonino argentin metodista tudós 1971-es löweni nézeteltéréseiről és eszmecserejéről van szó (150–154. p.).

Az antológia második része Peter Morée elemzésével kezdődik. A vizsgálódás címe *Szövetségesek a birodalmi Nyugat ellen. Josef L. Hromádka, az ökumenikus mozgalom és az 1950 óta nemzetközivé váló keleti blokk.* Ebből az olvasó megismerheti a kis protestáns egyházak sorsát Csehszlovákiában. A Hromádka által 1958-ban kezdeményezett keresztény békekonferencia volt az ugródeszka, amely elvezetett az ökumenikus mozgalomba, melynek megalapítása azt mutatja, hogy a genfi ökumenikus keretekben végbemenő egyházi globalizáció párhuzamos fejlődés tanúja lehetett olyan ökumenikus kezdeményezéseknek, melyek a szocialista országok keresztény baloldali értelmiségeitől érkeztek. (185. p.) Majd Christian Alber értékezése következik, amely *A WCC és az emberi jogok a hidegháború és a gyarmatosítás felszámolásának összefüggésben* címet viseli. Az Egyházak Világtanácsának munkájában egy bizonyos ponton bekövetkezett a Nyugat felé fordulás, és az évek során a Tanácson belül teljesen megváltozott az emberi jogok értelmezése (189. p.). Egy további tanulmány következik Annegreth Schillingtől, melynek címszavai: *Demokratikus szocializmus, humanizálás és felszabadulás. Latin-Amerika hozzájárulása az ökumené globalizációjához.* Ugyanezt a témát Mateus, a következő szerző már másként értelmezi, és a felszabadulás lehetőségét a szocializmus latin-amerikai változataként tünteti fel az ökumenikus mozgalom számára (231. p.).

Ezek után Mateus is felveti a Meyendorff és Míguez közötti alapvető összeütközést: *José Míguez Bonino és a globális keresztény egységért folyó harc 1970-ben.* A szerző rátapint arra a jelenségre, amikor az ökumenizmus fogalmi egysége kapcsán a differenciálódás egyre jelentősebbé vált az 1970-es évek alatt. Szerinte az igazi egységességre való törekvés egyidejűleg küzdelem a valódi szétválasztódásra is (253. p.). Ugyanakkor Mateus eszmefuttatása képezi az utolsó tanulmányt a gyűjtőkötet második részében, amely főként a létező szocializmus, valamint a kommunista utópia meg az ökumenikus mozgalomra vonatkozó emberi jogok témakörét taglalja.

A globális tudat fejlődése. Transznacionális kölcsönhatások cím alatt indul a kötet harmadik része, melyben elsősorban az ökumenikus globalizáció egyedi vonatkozásai kerülnek bemutatásra és elemzésre. Benjamin Pearson bevezető fejtegetései a nyugat-német egyházi napokra vonatkoznak, melyek tisztán tükrözik az ökumenikus elkötelezettség és a körülötte kialakult megosztottságot. (A tanulmány címe: *Egy megosztott nemzet egy megosztott világban. Az egyházi napok és a német protestantizmus globalizálódása 1950-től 1970-ig.*) A következő közreműködés Catharina Volkerttől származik, aki szerint az ökumenikus mozgalom számára nagy kihívást jelentett a vietnami háború. Az evangélikus egyház vietnami konfliktushoz való hozzáállása igencsak vitatott Németországban, mint ahogyan a Szövetségi Köztársaság

háborúval kapcsolatos háttérpolitikája is, mely fontos tényezőként hatott az egyházi vezetőkre. Az esszé teljes címe: *A vietnami háború mint globális kihívás a Német Szövetségi Köztársaságban lévő protestáns egyházaknak és a világ ökumenikus mozgalmának*. Ezek után Sebastian Tripp munkája következik, melynek címe: *A rasszizmus elleni küzdelem programja és az egyházak globalizációja*. A 'globalizáció' (Glokalisierung) nevű kifejezést Tripp a globalizációval kapcsolatos szakirodalomból kölcsönzi, amely pontosabban Roland Robertsontól ered (298. p.). Mindezek alapján olyan párhuzamok megvilágításáról van szó, amelyek mindenekelőtt a globalizációs folyamatok nyomán keletkeznek. Így a globalizáció és a helyi közösségek közötti feszültségek alapján megfigyelhető, hogy a világi nagyobb és a helyi kisebb kategóriák újratermelődének, sőt állandóan újraértelmezhetőek. A továbbiakban Tripp az Egyházak Világtanácsának rasszizmus elleni küzdelmének vitatott programját elemzi helyi esettanulmányi szinten, de nyugatnémet kontextusban, vagyis pontosabban a hesseni és a nassauai evangélikus egyházak egyházpolitikáját veszi szemügyre. A következőkben Erica Meijers is helyi szintekre összpontosít, csak ő a holland körülmények felől közelít az eseményekhez: *A gyarmati gondolkodásmód vége. Az apartheid mint kihívás a Hollandiában lévő protestáns egyházak számára*. A szerző itt egyértelművé teszi, hogy a rasszizmus és az apartheid körül kialakult helyi és nemzetközi eszmecserek látványosan befolyásolták a holland protestáns egyházakat. Sőt, a holland vezetők annyira komolyan vették ezt a feltáró szakaszt, hogy az egyház nyíltan is magára vállalta a múlttal való szembenézést és beismerte, hogy tevékeny része volt az egykori gyarmatosító hatalomnak, amit nagyon sajnál. Meijers módszeresen követi az egyházi hatalom e kirívó szemléletváltását, mely egy igen összetett folyamat. Mindez a második világháború után kezdődött el és az 1970-es évekig tartott.

Az antológiába gyűjtött sajátos tanulmányok újdonságszámba menő megállapításokat tartalmaznak, és ezért a kiadás szerkezete nem a történelmi-műfaji rendezés szoros szempontjait követi, hanem a szerzők rugalmasabban és a tematikák szerint csoportosítanak. Meglepő a könyvben szereplő fiatal kutatók éleslátása az ökumenizmus és a globalizáció összetett helyzetének elemzésében, hiszen több új és eredeti nézőpontot is megismertetnek az olvasótáborral. Valószínűleg azért emelkedik ki minőségileg ez a mű a többi szakgyűjtemények szürke sorából, mert – ellentétben más munkákkal – ebben a kötetben szorosan egymásba fonódnak a szakközlemények, és a végkövetkeztetések olvasóbarát viszonyok között jól mutatják a témakör lényegbevágó összefüggéseit. A szerkesztők találóan válogatták össze a szakszövegeket, mert annak ellenére, hogy az összefűzött munkák magas egyediséggel jellemezhetőek, a szakviták köré csoportosuló esszék tematikailag is harmonizálnak egymással. A kötet sokszínű képet nyújt a globális és globalizálódó ökumenizmus folyamatairól, melyek már a 20. század közepétől intenzíven zajlanak, és a jelenlegi eszmefuttatások további ilyen irányú elemzésekre ösztönöznek.

(ism.: Eperjesi Zoltán)